

ԱՌԱԿԻ ՎՐԱՅ

ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐԱԳԵՍ ՄԱՍՆԱՅ ԱՂԱՒՆԻՈՅՍ ՄԷՉԻ ԱՌԱԿՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն .

Առակի ու առակաւոր խօսակցութեանց օգուտը ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ ճանչցած են մարդիկ. վասն զի թէպէտ մարդուս բնական է ճշմարտութեան սէրը, բայց կարծես թէ աւելի կախորժի երբեմն ճշմարտութիւնը բարակ քողի մը տակէն նշմարել՝ քան թէ բաց ու յայտնի տեսնել, եւ շատ անգամ ճշմարտութիւնը այս կերպով աւելի ալ ոյժ կունենայ լսողին վրայ: Օրինակ առնուիք Նաթան մարգարէին Դաւթի առջեւը պատմած առակը, որով Դաւթի հասկըցաւ որ աղքատին գառնուկը յափշտակող անգութ հարուստը ինքն է, եւ իսկոյն մեղայ դոչեց: Այսպէս նաեւ հին Հռովմայեցւոյ պատմութեանը մէջ կտեսնեմք որ Մենենիոս մէկ առակով մը աւելի շուտով կրցաւ խօսք հասկըցընել ոտք ելած ժողովրդեան որ օրինաւոր իշխանութեան հնազանդին՝ քան թէ ուրիշները երկայն երկայն խրատներով ու ճառերով:

Արեւելեան ազգերը կարծես թէ ուրիշներէն ալ աւելի կօիրեն առակը, վասն զի անով իրենց վառվռուն երեւակայութիւնը աւելի ճարակ եւ աւելի զբօսանք կգտնէ, երբոր առակին ամէն մէկ տողերն ու խօսքերը իրենց երեւակայութեամբը այս կամ այն մարդուն, այս կամ այն դիպումին կյարմարցընեն ու կըտարձանան ճշգրտութեանը նմանութեանը վրայ: Մեր ազգն ալ միշտ սիրած է առակը, եւ ոչ միայն իւր ազգային առակախօսները, ինչպէս Մխիթար Գօշ, Վարդան, Խիկար եւ ուրիշները, այլ եւ Յունաց ետովպօսը, Արաբացւոց Լոգմանը, Տաճկաց Նասրէտօղինը, Լատինացւոց Փեդրօսը, Գաղղիացւոց Լաֆօնթէնը, Ռուսաց Քոկիլովը, Գերմանացւոց Լեսսինկը եւ այլն, միշտ սիրով եւ ախորժանօք կկարգայ՝ երբոր անոնց գոնէ չափաւորապէս աղէկ թարգմանութիւնները ձեռքն բնկնին:

Գաղղիացի հեղինակներէն մէկը իրաւամբ կըսէ թէ «Առակը արեւելք ծնած է, Յունաստան մեծցած, Եւրոպայի մէջ զարգարուած». եւ արեւելք ծնածին պատճառ այս երկու բանս կըբերէ. մէկ մը որ, կըսէ, առակը գերի մարդկանց գիւտն է, որ իրենց տէրերուն չկարենալով յայտնապէս ըսել ճշմարտութիւնը՝ առակով ու օրինակով կհասկըցընեն. եւ արեւելք գերութեան օրոգին է կըսէ: Երկրորդ, առակը ժողովրդոց կրթութեանը համար մեծ ոյժ ունենալով, արեւելեան ազ-

գերն որ աշխարհիս առաջին քաղաքակիրթ ազգերն եղած են՝ հարկաւ հնարած ու շատցուցած են մէջերնին առակով խօսելու սովորութիւնը: Որչափ որ այս երկրորդ պատճառը ճշմարիտ է, կարելի է ըսել թէ նոյն չափ ալ առաջինը անհիմն է, վասն զի երկրորդին ալ դէմ՝ ընդդէմ հակառակ է: Եթէ արեւելք քաղաքակիրթութեան օրոցքն է, չըկրնար նաեւ գերութեան օրոցքը լինել, որովհետեւ քաղաքակիրթութիւնն ու գերութիւնը իրարու հակառակ սկզբունքներէ կըծագին եւ իմիասին չեն կրնար մնալ: — Իրաւ է որ առակը խիստ յարմար հնարք մի է ճշմարտութիւնը՝ լսողներուն ականջին անոյշ բերելու համար, ինչպէս որ բժիշկները սովորութիւն ունին գառն գեղերը պարտըկելով՝ հատադեղ (հապ) շինելով տալու հիւանդներուն. բայց այս ըսել չէ թէ միայն արեւելցւոց եւ գերի ազգաց գիւտն է առակը:

Գամք մեր ամսագրոյս մէջ գրուած առակներուն:

Վաղուց դիտած էինք որ ազգայինք ընդհանրապէս աւելի ախորժելով կկարգան առակով ըսուած խրատները, քան թէ սովորական ծանր ու երկար ճառերը. ուստի եւ օգտակար համարեցանք երբեմն երբեմն Քոկիլովի առակներէն ընտիրները թարգմանել եւ տպել: Եւ որովհետեւ յայտնի է թէ այն առակները աւելի գեղեցիկ եւ աւելի օգտակար են՝ որ թէ շատ մարդկանց եւ շատ բանի կյարմարին, եւ թէ եւ ոչ մէկ մարդու մը անյայտ ճիշդ կերպով կյարմարին որ ուրիշ մէկ քանի հոգւոյ կամ նաեւ խիստ շատ մարդու չկարենան յարմարիլ: Ուստի եւ զարմանք չէ որ մեր ընտրած առակներէն ալ մէկ քանին Ղարաբաղիք ոմանք իրենց վրայ առեր են, Իզմիրցիք ոմանք իրենց վրայ, Կարնեցիք իրենց վրայ, Թիֆլիզցիք իրենց, Պօլսեցիք իրենց, Երեւանցիք իրենց, Նախիջևանցիք իրենց, Խրիմեցիք իրենց, Ադքիրմանցիք իրենց, եւ այլն:

Այն զարմանք չէ, կըսեմք. հապա ո՞րն է զարմանքը. — այս որ ոմանք հատուտ կերպով մտքերնին գրեր են թէ այս կամ այն առակը միայն իրենց կյարմարի, եւ միայն իրենց համար շարադրուած կամ թարգմանուած է. մինչեւ եղեր են նաեւ ոմանք, մանաւանդ արեւելք, որ չգիտնալով թէ Գոկիլով անունով առակախօս մը կայ եղեր ատենով

աշխարհիս երեսը, կարծեր են թէ շինծու անուն է այն (իրենց հնարածներուն պէս), եւ առակաները ամսագրոյս խմբագրիչներուն ըստ պարագային հնարած բաներն են, զոր օրինակ Քառասայն դաշնակութիւնը, Քաջն Քռիւղով այն առակը շարագրեր է իւր ատենի չորս քաղաքական անուանի պաշտօնատէրներու վրայ, որ քանի մը անգամ մէկ մէկու տեղ դրուեր են, եւ դարձեալ գործը առաջ չէ գնացած⁽¹⁾։ բայց թէ որ մեք ալ շարագրած լինէինք այն առակը, երանի թէ կարելի լինէր ըսել թէ այս կամ այն անձանց միայն կ'յարմարի այն եւ ոչ շատերու։

Թերեւս կուզէին ոմանք որ մեք այն առակները հրատարակելու ատեն այս տեսակ փակագիծներէն մէկը կամ մէկալը բանեցընեմք թէ հեռի ինսրկաց, . . . հեռի նմանութեանց . . . նմանցընէ չըլլայ . . . խօսքս սևոր, եւ այլն. բայց ո՞չ ապաքէն այս կարծեցեալ քաղաքավարութեամբը աւելի ալ աչքի զարնել կու-

տամք առակին այս կամ այն մարդուն յարմար լինելը։

Խօսքերնիս վերջացընեմք ծանր՝ բայց ամենածմարիտ օրինակով մը։ Առաքեալները հարցուցին օր մը երկնաւոր Վարդապետին թէ «Տէր, առ մեզ ասացեր զառակդ զայդ՝ եթէ առ ամենեսեան. — այդ առակն որ պատմեցիր՝ մեզի համար էր, թէ ամենուն համար»։ Տէրն մեր ուրիշ առակ մը վրայ բերելով՝ հասկըցուց որ այն իւր խօսքերը թէպէտեւ նոցա կըսէ, բայց ամենուն համար են։

Առաջ տանիմք ուրեմն նաեւ մեք մեր բըռնած ճանապարհը, եւ թողումք որ ճշմարտութիւնը ամէն մարդ լսէ, եւ սրտին ուղածին պէս յարմարցընէ զայն թէ իրեն եւ թէ ուրիշներու՝ ամենայն ազատութեամբ. միայն թէ չկարծէ որ մեր միտքն է զինքը կամ զուրիշը կճել յանուանէ ու ծաղրել կամ նախատել։

Ո՞ւր չյարմարիր, օրինակի համար, հետագայ առակը, եւ անոր ետեւէն հետզհետէ տպուելիքները։

(1) Գործ, ի Պատմութեան վարուց Սփերանքսեայ։

Ա Ռ Ա Կ

ԱՆՑՈՐԴԻ ԵՒ ՇՈՒՆՔ,

Երկու հոգի իրիկուան
Տեղ մը ելեր կերթային,
Ու հարկաւոր բանի վրայ
Կըխօսէին մէջերնին։
Մէյմ՝ ալ յանկարծ հնո ըրաւ
Տան մը դըրանը տակէն
Խոշոր շուն մը դուրս ցատքեց,
Վըրայ վազեց հաջելէն,
Միւսն անդիէն ձայն ձըգեց,
Ետեւէն մէկն ալ ելաւ,
Որն ալ փողոցն էր պառկած,
Իսկոյն տեղէն վեր թըռաւ,
Վերջապէս մէկ բոպէին
Այնքան շուն դուրս թափեցաւ
Մանր ու խոշոր՝ որ շրնով
Բոլոր ճամբան լըցուեցաւ։
Մարդկանց մէկուն կիրքն ելաւ,
Դարձաւ դէպ այն շրներուն,
Վար ծըռեցաւ որ առնու
Քար մը նետէ գլխընուն։

«Թող տուր, եղբայր, բան չունիս
Ըսաւ նորա ընկերը.
Մեղք չէ՞ ձեռքիդ որ քարով
Վարես դուն այդ լիրբերը.
Շուն ըսածըդ խրատելուն
Ամենէն լաւ հընարբը
Անոր երես չըտալն է.
Չգիտես շան բարքն ու վարբը։»
Իրաւ, հազիւ տասը քայլ
Մարդիկն առաջ գընացին, —
Շրներն իրար նայելով
Ձայներնին ալ կըտրեցին։

Այսպիսի են աւասիկ
Չարախօսներն ամէն տեղ.
Ի՞նչ ալ տեսնեն լաւ ու նոր՝
Պէտք է հաջեն ունայն տեղ։
Դուն քու ճամբէդ անխոտոր
Ըրէ հանգարտ ըզբարին.
Թող որ շրները հաջեն.
Հաջեն հաջեն՝ կըղաղըին։